

Bivanje kot eksperiment

Andraž Keršič

»Afirmacija novih zamisli na področju stanovanjske gradnje, ki je deležna splošnega interesa najširšega kroga dejavnikov, je lahko tvegana. Vendar je razhajanje med spoznanimi vrednotami, ki naj bi jih sodobno stanovanje imelo, in uveljavljeno prakso v gradnji zlasti kolektivnih stanovanj tolikšno, da je kakršnakoli spodbuda, ki bi lahko to stanje izboljšala, vredna razmisleka. Predvsem se moramo ob tem ponovno vprašati, kaj je stanovanje, nato pa še, kaj je sodobno stanovanje. Vprašanje je izrazito sociološke narave, vendar elementarno. Od opredelitve do tega vprašanja bi bila v abstraktnih idealnih razmerah odvisna fizična podoba urejenega naseljenega okolja. Glede pojma 'sodobno stanovanje' pa je utemeljena trditev, da je sodobno stanovanje lahko samo tisto, katerega sodobnost sega vsaj od 'včeraj do jutri'. Z drugo besedo – pojem sodobnosti mora pokrivati časovno razdobje vsaj ene generacije ali družine.«¹

V članku *Od praga do dnevne sobe* je Aalto leta 1929 poleg fotografije ravnokar dokončanega Paviljona de l'Esprit Nouveau objavil sliko *Oznanjenje fra Angelica* iz leta 1445. »Primer povezanosti interierja in vrta. Je to dvorana, ki se čudovito odpira navzven in posnema značaj dreves, ali je vrt, zgrajen v hišo, zaprti vrt?«

Eksperiment v stanovanjski gradnji na Slovenskem brez težav vzporejamo s hkratnim razvojem v skandinavskih deželah. Snovalci domiselnih bivališč, ki so v tolikšni meri odstopala od večine arhitekturnih projektov, da so pomenila inovacijo, so bili večinoma mladi arhitekti, ki so se po vzorih ozirali navzven, hkrati pa so uspeli ohraniti izrazit posluš do prostora. Danilo Fürst se je tako že leta 1949 skupaj z Marjanom Tepino in Nikolajem Bežkom udeležil urbanističnega kongresa na temo racionalne povojne obnove na Nizozemskem², France Ivanšek pa je takoj po diplomi leta 1954 odšel za nekaj let v Skandinavijo.

Sistem povojne obnove je predvideval predvsem sklenjeno gradnjo visokih in dolgih blokov, ki je bila cenejša od nižje gradnje, vsi mladi, za napredek zavzeti arhitekti pa so bili prežeti z mislijo na bolj humanističen pristop gradnje stanovanj.³ Danilo Fürst je leta 1949 razvil polmontažni sistem Hitrogradnje; projektiranje hiše je trajalo dva meseca, izdelava delov en mesec, gradnja in vgradnja opreme pa sta bili končani v osmih dneh. Glavne inovacije sistema so bile skeletna armiranobetonska konstrukcija s polnili, velika okna, ki jih je omogočila nenosilna fasada, in uporaba prefabriciranih stopnišč. Stanovanja so imela ločen sanitarni sklop. Prvo hišo sistema Hitrogradnja so zgradili na Ptujski ulici v Ljubljani.

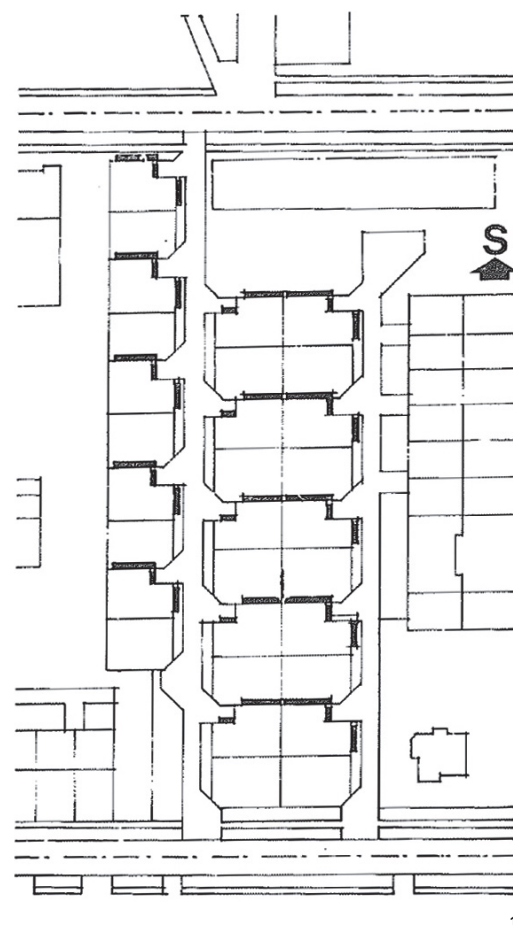
V Kočevju sta leta 1954 Stanko Kristl in Ilija Arnautović zasnovala hiše v zamaknjenem nizu. Hiše so po prerezu oblikovane kot velik enoten prostor dnevne sobe, kuhinje in jedilnega kota, ki se odpira na vrt, in spalnih prostorov v nadstropju.

Hiše na Langusovi iz leta 1955 so prvi primer zadržne gradnje v Sloveniji. Izpeljala jih je skupina mladih arhitektov (Bogdan Fink, Marko Šlajmer, Miloš La-

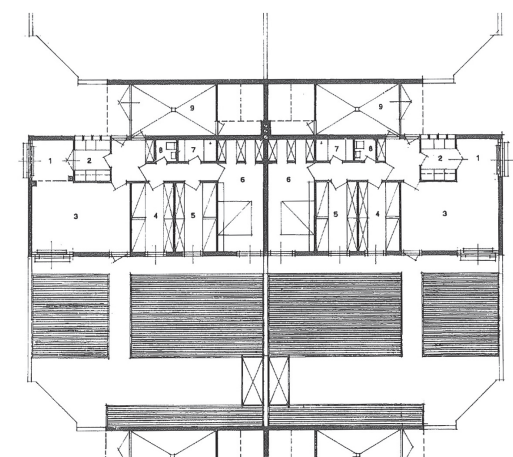
pajne, Jurij Jenštrle, Marijan Lešnik), ki je v povojnem času obnove in hitre industrializacije našla rešitev lastnega stanovanjskega problema v organizirani samostojni gradnji. Ker je bila kvadratura stanovanjskih enot omejena z normativom, je tloris domiselno pomnožen s pomočjo medetaž in prečno orientiranim stopniščem. Ulična fasada je obravnavana strogo, vrtna pa je v večini zastekljena in se odpira v zelenje.

Leta 1956 je bil ob posvetu in razstavi *Stanovanje za naše razmere* razpisan natečaj, ki je zajemal najboljšo stanovanjsko, oblikovalsko in sanitarno instalacijsko rešitev. Zmagovalne rešitve so v merilu 1:1 predstavili v še nedokončani zgradbi Kozolec. Stanovanjske enote so bile opremljene s funkcionalno kuhinjo Branke Tancig in pohištvo Nika Kralja. Edina izvedena rešitev posveta so Fürstove hiše na Peričevi ulici v Ljubljani. Inovativen sistem polmontažne nosilne opečne konstrukcije v kombinaciji zidanih sten in prednapetih opečnih stropnih nosilcev skupaj z avtorsko rešitvijo ogrevanja dopolnjuje zanimivo prostorsko zasnovo. Dnevni prostor, osvetljen tako skozi južno fasado kot skozi severno v za meter dvignjeni kuhinji, se odpira na vrt. Južna fasada je razgibana, živahnih barv in montažna.

Manjšo stanovanjsko sosesko na Borsetovi, ki jo je leta 1960 zasnoval Stanko Kristl, sestavlja pet hiš, ki v obliki črke L oklepajo zasebne atrije. V posebej izdelani opeki zasnovana gradnja dveh tipov hiš predstavlja prvo moderno atrijsko zazidavo v Sloveniji. V prvem tipu hiš se združujeta stanovanje in atelje, za drugega pa je značilna integracija nadstreška za avto in vhoda hiše. Zaradi izhajanja radona iz tal na območju nekdanje opekarne so hiše nekoliko dvignjene nad teren. Premišljena konstrukcijska zasnova in orientiranost hiše na atrij puščata vtis japonske spokojnosti. Hiše so razdeljene na nočni in dnevni del, čemur sledi oblikovanje fasad. Enoten dnevni prostor kuhinje, jedilnice in dnevne sobe se popolnoma odpira na atrij.

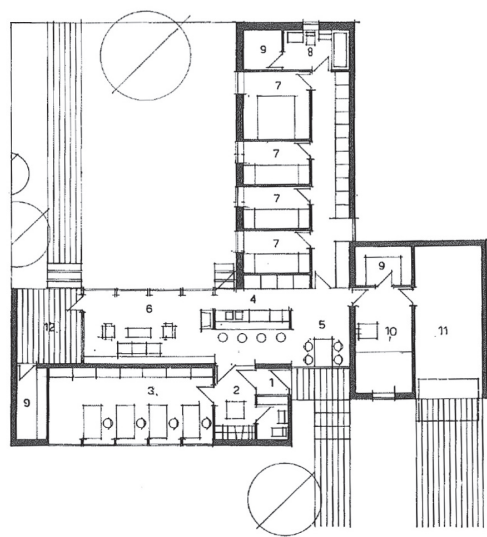
1

2

Sl. 1: Atrijske hiše - situacija, Savin Sever.

Sl. 2: Atrijske hiše - tloris, Savin Sever.

3

»Kadar notranji bivalni prostor (dnevna soba) leži v neposredni povezavi z zunanjim bivalnim prostorom, ga ta povezava optično povečuje. Isto prednost ima tudi kuhinja, ki je povezana z jedilnim mestom na prostem. Zunanji prostor, pa naj bo še tako majhen, rabi kot psihološko povečanje notranjega prostora, pa tudi kot mesto za sončenje, telovadbo in druge vrste sprostitve in zaposlitve v prostem času.«⁴

Hiše v Podgori pri Šentvidu, ki se s strmimi strešinami prislanjajo k hribu, je leta 1962 za potrebe petih umetnikov, združenih v zadrugo *Likovnik*, zasnoval Ilija Arnautović. Glavna značilnost zasnove vrstnih hiš je ekspresivna oblika strešin, ki pokriva velik enoten dnevni volumen pod streho, kjer je na nosilec v nadstropju naslonjen atelje z velikim strešnim oknom, pod njim pa je obojestransko osvetljen prostor s kuhinjo, z jedilnico in dnevno sobo. Nočni del s spalnimi prostori je prav tako orientiran na atrij. Leta 1963 leta je Savin Sever za uslužbenca časopisne hiše *Dela* za Bežigradom oblikoval sosesko petnajstih atrijskih hiš. »Izrazito podolžna zasnova tlorisga stanovanja omogoča enakovredno orientacijo vseh spalnic in dnevnih sobe proti vrtu, ki se razteza ob vsej dolžini južne fasade, medtem ko je okno jedilnega kota obrnjeno proti cesti, tako pa je dosežen zadovoljiv stik tudi z zunanjim prostorom. Stanovanja so grajena v običajni tehniki, pri čemer sta nosilna samo vzdolžna zunanja zidova, ki podpirata strešno konstrukcijo v razpetini 6.60 m. Vse notranje predelne stene so izzidane kot polnila.«⁵ Tlorisno površino hiše podvaja enako velik ograjen vrt, ki postane dnevna soba na prostem.

»Arhitektura mora kot večno občutljivi medij v vseh svojih različnih gradbenih nalogah upoštevati mnogovrstne okoliščine in reagirati na različne medsebojne odnose in nazore. Izraža se v nekem vizualnem redu, ki sloni na jasnih analizah funkcionalnih, socialnih, kulturnih in še kakšnih problemov. Dokler je neka realizacija bolj ali manj podobna kaki svoji predhodnici in je poleg tega še v mejah finančnih predvidevanj, je problem za laika pravzaprav rešen. Za dojetje in ustvaritev arhitekture npr. miljejskih kvalitet ali arhitekture z morebitnimi simboličnimi vidiki pa težko najdemo plodna tla. Tako ostaja slej ko prej tudi naša individualna stanovanjska gradnja odsev tega stanja z redko kje nakazanimi omenjenimi tendencami.«⁶

Soseska Murgle je, kot je zapisano v obrazložitvi Plečnikov nagrade za leto 1974, pri nas prvič v večjem merilu uveljavila organizirano, racionalno in sodobno individualno zazidavo po načelih sodobne-

ga urbanizma. Soseska je osnovana na mreži nekdanjih barjanskih kanalov, ločene so poti avtomobilov in pešcev. Izrazito preproste stanovanjske hiše se odpirajo na atrije, ki mejijo na pešpot med hišami. Murgle so desetletja trajajoči projekt zakoncev Ivanšek, ki sta pri nas v veliki meri zaslužna za dvig bivanjske kulture. V utemeljitvi nagrade fundacije Ikea za izjemne inovacije na področju arhitekture in oblikovanja interierja je komisija poudarila: »Njuno izhodišče za delo so bile vselej potrebe navadnih ljudi.«³ Tu velja omeniti, da je cena atrijske hiše v prvi fazi naselja znašala toliko, kot enako veliko stanovanje v stanovanjskem bloku.

Terasasti bloki Viktorja Pusta v Kosezah iz leta 1974 pomenijo kompromis med nizko gostoto zazidavo in blokovsko gradnjo. Soseska je bila sprva zasnovana po brutalističnem vzoru, a v humanem in človeku prijaznem merilu manjših gruč. V končni izvedbi gre za 35 vzporednih blokov z osrednjo promenado, od koder se odpirajo pogledi na Kamniške Alpe. Stanovanja so piramidasto naložena, velike terase pa jim svojsko nadomeščajo površino vrta.

Omeniti velja tudi nezgrajeni sistem Savina Severja, ki je bil projektiran za lokacijo ob Slovenski cesti, mogoče pa bi ga bilo aplicirati tudi v ostalih delih mesta. »V sistemu EVH-100 gre za poskus rešitve stanovanjske aglomeracije, v kateri naj bi bila razlika med individualno hišo in kolektivnim stanovanjem čim manjša, tako glede prostorske rešitve kakor glede obilicij pri gradnji. V tem sistemu se arhitektura in osnovna investicija aglomeracije omejujeta izključno na primarni prostorsko-konstrukcijski sistem z vsemi potrebnimi instalacijskimi nastavki, sicer pa ostaja stanovanje s fasado vred pod popolno ingerenco stanovalca samega. Obvezna sestavina stanovanja je večja površina za ureditev vrta, v okviru celotne aglomeracije pa večkratno nadomešča z gradnjo odvzete zelene površine. Dosledno je izpeljan princip enakega osnovnega prostorskega komforta, ki omogoča vrsto variant v tlorisu, glede na različne potrebe in različne ekonomske zmogljivosti stanovalcev. Popolno fleksibilnost tlorisa zagotavlja konstrukcijski sistem in pa neobvezna fasada proti vrtu, ki ne odreja zunanjega videza objekta.«¹

Sočasnost produkcije kakovostnih, zanimivih rešitev stanovanjskih stavb in kompleksov, ki se z ramo ob rami sprehaja s tedanjo skandinavsko produkcijo, pomeni prepoznan duh časa, ki so ga arhitekti uspeli ujeti. Pravzaprav lahko za večino trdimo, da so presegli semantično pojmovanje svojih zasnov, ki tako danes kot tudi vnaprej predstavljajo kakovostne posege v prostor in zgled dobre prakse⁶.

Sl. 3: Vrstne hiše, Borsetova ulica v Ljubljani, Stanko Kristl.

Sl. 4: Vrstne hiše - prerezi, Peričeva ulica v Ljubljani, Danilo Fürst.

Sl. 5: Vrstne hiše - fasada, Peričeva ulica v Ljubljani, Danilo Fürst.

Sl. 6: Vrstne hiše - tloris, Peričeva ulica v Ljubljani, Danilo Fürst.

Sl. 7: Vrstne hiše - situacija, Podgora, Ilija Arnautović.

Sl. 8: Vrstne hiše - prerezi, Podgora, Ilija Arnautović.

Sl. 9: Vrstne hiše - tloris, Podgora, Ilija Arnautović.

1 Sever, S. (1973). Sinteza. 28, 29.

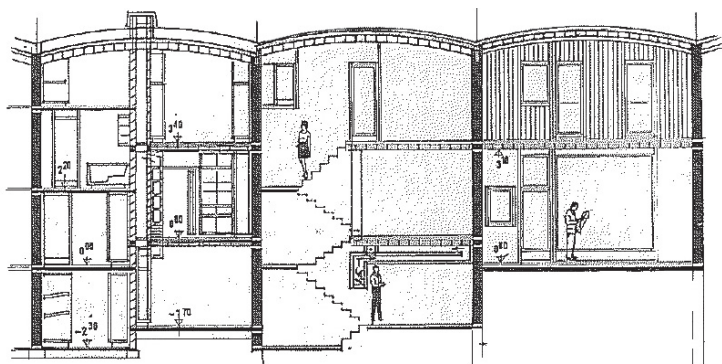
2 Koselj, N. (2000). *Danilo Fürst arhitektura*. Ljubljana: Cankarjev dom.

3 Ivanšek, F. (1988). *Družina, stanovanje in naselje*. Ljubljana: Ambient.

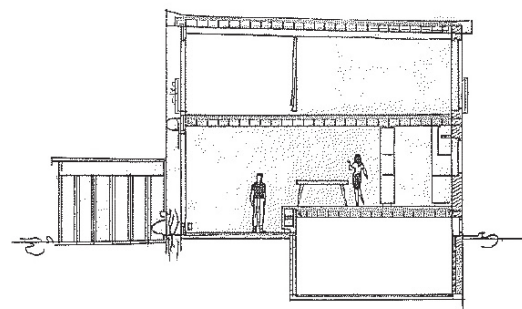
4 Ivanšek, F. (1969). Sinteza. 13, 14.

5 Sever, S. (1969). Sinteza 13, 14.

6 Kristl, S. (1969). Sinteza 13, 14.

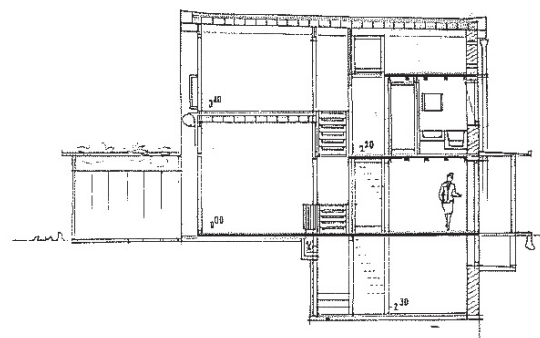
4

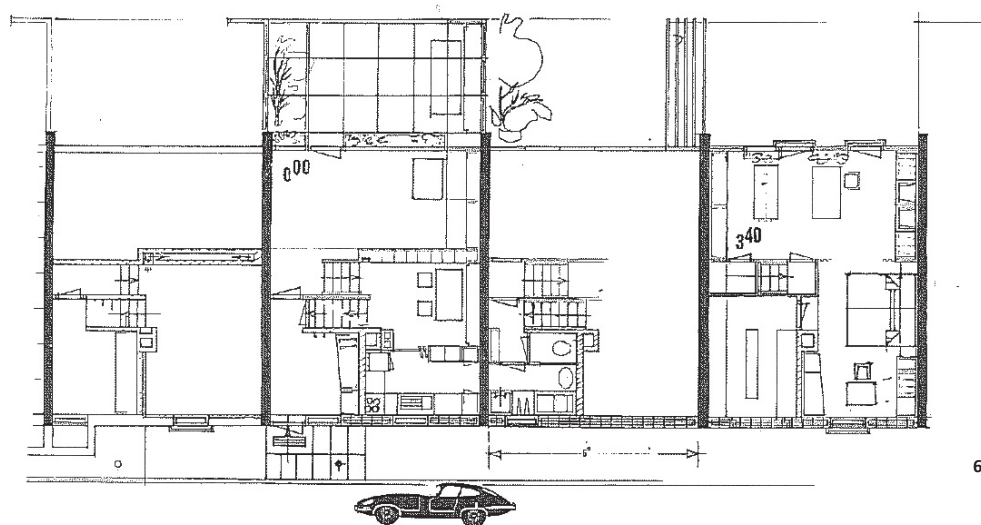
4

5

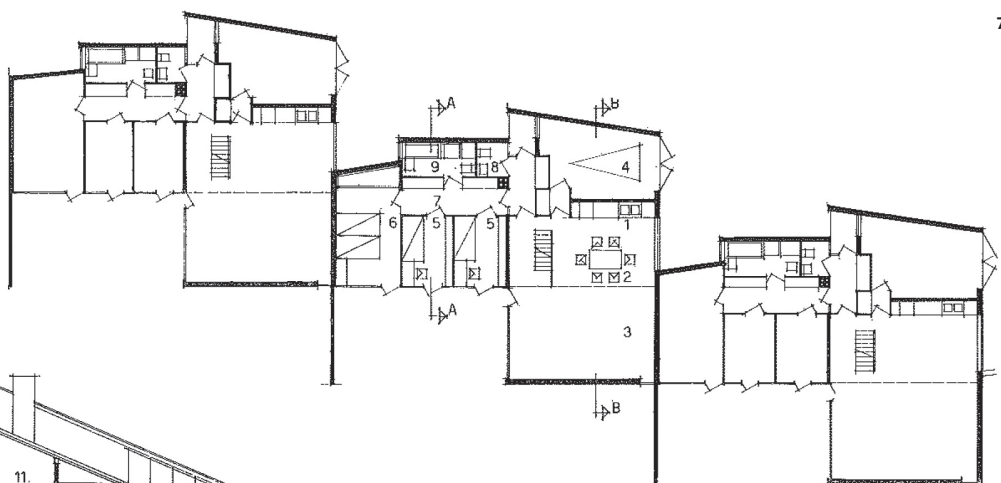
4

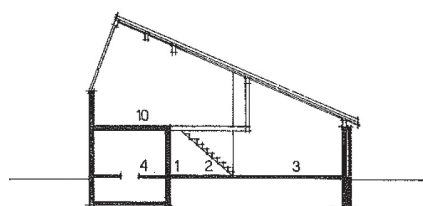
6

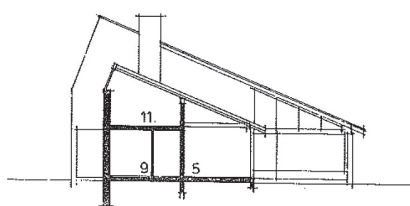
7

8

9

10